

BOSHQARUVNING TURLI SHAKLLARI OSTIDA HUKUMAT BOSHLOG'INING MAQOMI

O'ralov Asilbek Sobir o'g'li

Toshkent davlat transport universiteti

Yurisprudensiya yo'nalishi 4 -kurs talabasi.

Tel: +998 94-533-41-40 **el.pochta:** asilbekoralov@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14996627>

Annotatsiya. Hozirgi demokratik zamonda davlatchilik jamiyat bilan bir qatorda uzviy ravishda rivojlanib bormoqda. Jamiyat rivojlangan sari boshqaruv tizimini yanada rivojlantirish modernizatsiya qilishni talab qilmoqda. Shundan kelib chiqqan holda boshqaruvning turli shakllarida hukumat boshlig'ining maqomi ham muhim ahamiyat kasb etadi. Hukumat boshlig'i jamiyatning har bir tarmog'ida rahbarlarning boshqaruvi jamiyatga bevosita ta'sir qiladi. Biz birinchi boshqaruv tizimini o'rganib chiqamiz.

Kalit so'zlar: Boshqarish jarayonida uning tarkibiy qismlari - maqsad va vazifalar, mazmun va shakl hamda metodlar o'zaro bog'liklikda bo'ladi. Ammo ular ichida eng o'zgaruvchan va murakkab pedagogik jamoaga ta'sir ko'rsatish metodlari bo'lib hisoblanadi.

Ular boshqaruvchi va boshqariluvchilar faoliyatlarini o'zaro birligini ta'minlaydi.

Boshqarish metodlari boshqariladigan ob'ektga maqsadga qaratilgan ta'sir ko'rsatish uchun shakllaridan iborat bo'lib, ular yordamida boshqarish subyekti va obyektining o'zaro uyg'unligi ta'minlanadi. Metodlar boshqarish tizimining xususiyatlari, vazifasi mazmuni va mohiyatidan kelib chiqib, boshqaruv faoliyatini ta'sir ko'rsatish mazmunini belgilaydi.

THE STATUS OF THE HEAD OF GOVERNMENT UNDER VARIOUS FORMS OF MANAGEMENT

Abstract. In the current democratic era, statehood is developing inextricably along with society. As society develops, further development of the management system requires modernization. Therefore, the status of the head of government in various forms of management also plays an important role. The management of leaders in each sector of society by the head of government directly affects society. We will study the first management system.

Keywords: In the process of management, its components - goals and objectives, content and form, and methods - are interconnected. But the most variable and complex of them are the methods of influencing the pedagogical team. They ensure the mutual unity of the activities of the manager and the managed. Management methods consist of forms for targeted influence on the managed object, with the help of which the harmony of the subject and object of management is ensured. Methods determine the content of influencing management activities, based on the characteristics, content, and nature of the management system.

СТАТУС ГЛАВЫ ПРАВИТЕЛЬСТВА ПРИ РАЗЛИЧНЫХ ФОРМАХ ПРАВЛЕНИЯ

Аннотация. В нынешнюю демократическую эпоху государственность развивается неразрывно вместе с обществом. По мере развития общества дальнейшее развитие системы управления требует модернизации. Поэтому статус главы правительства в различных формах управления также становится важным. Глава правительства, управление лидерами в каждом секторе общества, напрямую влияет на общество. Мы изучим первую систему управления.

Ключевые слова: В процессе управления его компоненты — цели и задачи, содержание и форма, методы — взаимосвязаны. Но наиболее разнообразными и сложными из них являются методы воздействия на педагогический коллектив. Они обеспечивают взаимное единство деятельности управляющего и управляемых. Методы управления представляют собой формы целенаправленного воздействия на управляемый объект, с помощью которых обеспечивается взаимная гармония субъекта и объекта управления. Методы определяют содержание воздействия на управленческую деятельность, исходя из особенностей, содержания и характера системы управления.

"Demokratiya" ko'p ma'no va tushunchalarga ega, ammo ular ushbu hodisaning faqat ba'zi jihatlarini tavsiflaydi. Bugungi kunda olimlar orasida ko'plab munozaralarga sabab bolgan yagona ta'rif mavjud emas. Shunga qaramay, tadqiqotchilar zamonaviy demokratiya bir qator prinsiplarga asoslanadi, ularsiz uning ishlashi mumkin emas. Ushbu prinsiplarga hokimiyatni ajratish tizimi, xalq suvereniteti, respublika boshqaruv shakli, parlamentarizm, erkin saylovlar, plyuralizm kiradi, bu ijtimoiy, madaniy va siyosiy rang-baranglikni belgilaydi va hokazo.

Hayotning barcha sohalarida davlat-jamiyat munosabatlarining asosty tartibga soluvchisi sifatida konstitutsionalizm, ayniqsa, uning rivojlanishining hozirgi bosqichida dolzarbdir. Har bir demokratik davlat huquqiy islohotlarga intiladi. Uning rivojlanishi jamiyatning o'zi belgilagan va shuning uchun u tomonidan tartibga solinadigan muayyan chegaralar doirasida sodir bo'ladi.

Bunday chegaralar asosiy qonun yoki Konstitutsiya bilan mustahkamlangan. Asosiy qonun sifatida davlat faoliyati chegaralarini belgilab, davlat mexanizmi tuzilmalari faoliyat yo'nalishlari, shakllari va usullarini belgilaydi, shuningdek, davlat hokimiyati va uning fugarolar bilan munosabatlarini tartibga soladi. Konstitutsiya demokratiya va hokimiyatni boshqa shakllaridan ajratib turadigan prinsiplarni as ettiradi.

Siyosatshunoslik nuqtai nazaridan Konstitutsiya demokratik davlatda cheklovlar tizimini ifodalovchi asosiy davlat huiati sifatida markaziy o'rinni egallaydi. Bu demokratiya tamoyillarini amalga oshirishni tartibga soladi.

Konstitusionalizm siyosiy prinsip sifatida zamonaviy davlat hokimiyatini tashkil etishning asoslarini belgilaydi. Demokratik davlatning muvaffaqiyatli ishlashi uchun uning asosiy qonunida tasdiqlangan va jamiyat tomonidan qabul gilingan barcha goidalar amalda muvaffagiyatli bajarilishi kerak. Haqiqiy demokratik siyosiy amaliyot Konstitutsiya qoidalariga muvofiq bo'lishi kerak; rasmiy (huquqiy) konstitutsiyaviy (haqiqiy) tuzilma bilan bog'liq bo'lishi kerak. Bunda belgilangan tamoyillarni yuzaga chiqarish siyosiy institutlar asosida mumkin bo'ladi, chunki buning natijasida butun yaxlit ijtimoiy tizim baholanadi va idrok qilinadi, natijada jamiyatda ustunlik qiladigan asosiy negizlar shakllanadi.

Siyosat va uning alohida institutlari (demokratiya va konstitusionalizm kabi) o'z tamoyillariga ega. Biz siyosiy institutlar, konstitusionalizm, va demokratizm haqida gaplashmoqdamiz, ular birgalikda ijtimoiy taraqqiyotning siyosiy sektori to'g'risida tasavvur beradi va ma lum bir jamiyatda demokratiya rivojlanish darajasi, unda asosiy qonun ganchalik qonuniy ekanligi to'g'risida fikr yuritishga imkon beradi. Mamlakatning o ziga xos xususiyatlariga, uning ichki xususiyatlariga, konstitusion tuzilishning har xil turlariga garab ajralib turadi. Biroq, tafovutlarga qaramay ularning barchasi demokratik davlatda qarorlami qabul qilishning asosiy prinsiplarini qabul qilishni ta'minlaydigan institusional asosni tashkil etadi. Aynan konstitutsiyalar rag'batlantirish va tashkilotlarning umumiy tizim asosida ishlashi, jamiyatni tartibga solishda muhim ahamiyat kasb etadi. Konstitusionalizm va demokratik tuzilish turlari ostida bo'lgan boshqa siyosiy institutlar, hodisalar va jarayonlarni vujudga kelishi va rivojlanishining muhim jihatlarini asoslaydi. Demokratiya siyosiy rejim sifatida dunyoning ko'plab mamlakatlarida mavjud bo'lib, jamiyat tomonidan hayotga tatbiq etiladigan asosiy qonunlari qabul qilingan, ammo ularning barchasi turli darajadagi demokratik tamoyillar bilan ajralib turadi. Ko'pgina davlatlarda konstitutsiyalar shunchaki rasmiyatchilikdir, ko'pincha ularning qoidalari amalda bajarilmaydi yoki muayyan giyinchiliklar bilan amalga oshiriladi.

Siyosiy institutlarni tahlil qilish bugungi demokratik dunyoni uning konstitutsiyaviy va demokratik xususiyatlarini hisobga olgan holda organish imkonini beradi.

Natijada zamonaviy davlatlardagi turli darajadagi demokratiyani namoyon bo'lishining asoslari ochib beriladi. Bu ushbu sohani, shuningdek, Konstitutsiyani nafagat huquqiy xususiyat sifatida, balki sivosiy hodisa sifatida ham ko'rib chiqish imkonini beradi. Shunday gilib, tanangan muammoning dolzarbligi nazariya va ijtimoiy-siyosiy amaliyotning hozirgi holati bilan izohlanadi. Bu holat mikrodarajadagi biror bir jiddiy o'zgarish makrodarajadagi siyosiy jarayonlarning ta'siri yoki «yo'l-yo'rig'i»siz yuz bermaydi. Siyosiy jarayon - bu siyosiy hodisalarining harakati, surati, tadrijiyligi, siyosiy institutlar o'zgarishlarining zamon va makondagi intihosidir.

Shuning uchun siyosiy jarayonlarning tub xususiyati «tuzilmalar va vazifalar, institutlar va shakllarning har qanday o'zgarishlari, siyosiy hodisalarning doimiy va muvaggat alomatlari, tadrijiylik sur'ati va boshqa mezonlarni anglatuvchi o'zgarish sifatida yuzaga chiqadi». Siyosiy hodisaning o'zgarishi, eng avvalo, siyosiy faoliyat mazmunida va subyektlar (obyektlar)ning ijtimoiy rollarida yuz beradi. Garchi siyosiy faoliyat mazmuni va siyosiy subyektlarining ijtimoiy rollari juda yagin bo'lsada, biroq ularning o'rtasida keskin tafovutlar mavjud. Siyosiy vobogelik mazmuni siyosiy tizimning strategik vazifalari o'ziga xos jihatlarni as ettiradi, u siyosiy subyektlar (obyektlar) tomonidan muammo ko'rinishining yig'indisi va jamiyat yoki institut tomonidan subyekt (obyekt) uchun belgilangan ijtimoiy roldir.

Demokratizm tamoyillari jamiyatimiz siyosiy tizimini gamrab olmoqda. O'zbekiston jamiyati har qanday kishilik jamiyati singari serqirra, murakkab ijtimoiy tizimdir. Tizimlilik jamiyatning tabiiy holati va yashashning zaruriy shartidir. Jamiyat nisbatan yirik tizimli hodisa sifatida, o'navbatida ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy ma'naviy ahloqiy, huquqiy tizimlarining majmuidir

Siyosatshunoslar V.P.Pugachev va A.I.Solovevlar siyosiy jarayonlarni asosiy va hududiy larga bo'lishni tavsiya etadi. «Ulardan dastlabkisi keng aholi qatlamlarini davlat bilan munosabatga jalb qilish usullari, boshqaruv garorlarida aholi manfaatlari va talablari o'zgarishi shakllari, siyosiy elitani shakllantirishning oddiy usullari va shu kabilarning turli-tumanligi bilan xususiyatlidir. Bu ma'noda siyosiy ishtirok va davlat boshqaruvi (qarorlar qabul qilish, qonunchilik jarayoni va h.k.) jarayonlari haqida so'z yuritish mumkin. Hududiy siyosiy jarayonlar esa ayrim siyosiy uyushmalar (partiyalar, ta'sir o'tkazish guruhlari va h.k.)ning shakllanish suratini, mahalliy o'zini o'zi boshqarish organlarining rivojini, hokimiyatni boshqarishning hukmron shakllari va usullariga sezilarli ta'sir o'tkazmaydigan siyosiy tizimdagi boshqa aloqalar va munosabatlarni ochib beradi»?. Siyosiy tizim insonlar faoliyatining alohida sohasi - siyosat, siyosiy munosabatlar va alogalar sohasi bilan bog'liqdir.

U muayyan siyosiy irodaning mahsuli sifatida vujudga keladi va bu irodaning amalga oshirilishiga safarbar etilgan vositalarning institutsiyaviy (tashkiliy tuzilmaviy) rasmiylashgan shakli tarzida namoyon buladi. Bizning tadgigotimiz ob'ektiga nisbatan asosiy siyosiy tizimda amalga oshirilayotgan jarayonlar sifatida butun respublikamiz, shu jumladan, uning sub'ekti Qoraqalpog'iston Respublikasi uchun muhim ahamiyatga ega bo'lgan siyosiy hodisalarni ko'rsatish mumkin. Masalan, 1991 yilda davlat mustaqilligining e'lon qilinishi, 1991 vilda O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining qabul qilinishi,¹ Prezidentlik instituti va ikki palatali parlamentning vujudga kelishi, saylovlar va referendumlar institutining kiritilishi, O'zbekistan Respublikasi Konstitutsiyaviy sudining tashkil etilishi va shunga alogador institutlar

¹ O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi

muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, Qoraqalpog'iston Respublikasining O'zbekiston Respublikasi tarkibida davlat suverenitetini e'lon qilinishi, 1993 yil 9-aprelda Qoraqalpog'istonning o'z konstitutsiyasini qabul qilishi, Qoraqalpog'iston Respublikasi Jo'gorg'i Kengesining oliy davlat organi deb e'lon qilinishi va shu kabilarni kiritish mumkin. Shuning uchun asosiy va hududiy siyosiy jarayonlar makon va zamonda farqlanadi, lekin fuqarolarning siyosiy faoliyatini tashkil etishmi amalga oshiradigan O'zbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasi siyosiy institutlari ularning²

subyektlari (obyektlari) bo'lib qolaveradilar. Siyosiy institutlar va siyosiy jarayonlarning ob'ektlari (subyektlari) faoliyatiga g'oya, milliy g'oya katta ta'sir ko'rsatadi. Biron-bir siyosiy tashkilot g'oyasiz yashay olmaydi, chunki uning muvaffaqiyatli yoki muvaffaqiyatsiz faoliyat ko'rsatishi, jamiyat va davlat loqayd bo'lmaydigan faoliyat yo'nalishi g'oyaviy mavqeiga bog'liq.

Har ganday holatda siyosiy institutlarda g'oyaviy asos bo'lgan va bo' ladi. Ta'kidlash lozimki, shiorlar yig indisi, siyosiy institutlar yetakchilarining xatti-harakatlari yoki asoslari, ularning bayon qilgan fikrlari hali g'oya emas, u konseptual, nazariy shakllanish bosqichini o'tishi lozim. Shundan song u dastur va strategik vazifa sifatida shakllanadi. Shuning uchun mafkura - bu siyosiy institutlar, millatlar yoki ayrim shaxslar, ijtimoiy guruhlarining manfaatlarini aks ettiruvchi qarashlar va ma' naviy qadriyatlar tizimidir. Tajribaning ko'rsatishicha, barcha siyosiy institutlar u yoki bu darajada mafkuraviydir, farqi shundaki, mafkura ijtimoiy uyushish uchun asosmi yoki yo'qmi? Mafkuraning muhim asosi jamiyat va davlat itimoiy munosabatlarining kelgusidagi ideal holati to'g'risidagi tasavvurdir. Siyosiy institutlarning barcha faoliyati va barcha siyosiy institutlar, mohiyatiga ko'ra, ushbu tasavvur intihosi hisoblanadi. O'zbekiston va Qoraqalpog'iston siyosiy institutlari siyosiy jarayonlar sub'ekti va ob'ekti sifatida milliy g'oyaga, uning jamiyat va davlatning kelajakdagi ideal holati to'g'risidagi fundamental ³qoidalariga tayanadi. Milliy g'oya, eng avvalo, tub millat, ya'ni o'zbek millatining manfaatlari va intilishlarini namoyon etadi. Biroq, bu milliy g'oya jamiyatning ko'pmillatliliigi, davlat tuzilmasining ko'pmillatli xususiyatini hisobga olmaydi, degani emas, u faqat tub millatning birlashtiruvchi rolini namoyon etadi. Shuning uchun milliy g'oyada O'zbekiston va Qoraqalpog'istonda yashaydigan barcha xalqlar va elatlarning manfaatlari va intilishlari bayon qilingan, shuning uchun u umumxalq, umumdavlat xususiyatga ega.

² Renzaglia, A. The impact of teacher education on the beliefs, attitudes, and dispositions of preservice special educators / A. Renzaglia // Teacher Education and Special Education. - 1997. - Vol. 20. - P. 360-377

³ Холл С. История одной кучи песку // Холл С. Очерки по изучению ребенка. - Б. м.: Пучина, 1925. С.125-141.

Milliy istiqlol mafkurasining siyosiy faoliyat obyekti va subyektiga ta'sirining o'ziga xos jihatlari tadqiq etgan R.Z.Jumaev: «milliy istiqlol g'oyasi inson va jamiyat orasidagi munosabatlarning yangi tizimini, shaxs va davlat huquq va majburiyatlari tengligini bayon qiladi.

Bunday shartlarda inson idrok qilinadi va talqin etiladi, huquqiy munosabatda esa davlat qurilishi sub'ekti sifatida va davlatning qo'llab-quvvatlash, tarbiyalash va himoya qilish ob'ekti sifatida belgilanadi», deb ta'kidlaydi. Demak, inson sub'ekt sifatida davlat boshqaruvi ishtirok etadi, ob'ekt sifatida esa o'zining ma'naviy va intellektual salohiyatini rivojlantirish uchun davlat tomonidan himoyalash va qo'llab-quvvatlanish huquqiga ega. Aynan shu asosiy fikr milliy mafkura asosiga go'yilgan. Milliy g'oyadagi tamoyillardan biri davlat mustaqilligini, siyosat sub'ekti va obyekti o'zaro munosabatlari, inson va hukumating o'zaro harakati mohiyati aks etgan davlatchilikni mustahkamlash tamoyilidir. Davlatning siyosiy faoliyatida inson manfaatlarini ustuvorligini ko'zdan qochirmay, kuchli ijroiya hokimiyatga urg'u berilgan.

Birinchi Prezidentimiz I. Karimov ta'kidlaganidek, «... eng odil va eng ogil gonunlar va garorlar ham bajarilmay, shunchaki qog'ozda golib ketishi mumkin. Bu hol gonunlarni joriy etishga, fugarolar huquqlarini va erklarini muhofaza qilishga, siyosiy va iqtisodiy islohotlarni o'tkazishga godir Prezidentlik hokimiyatini kuchaytirishmi taqozo etadi».

Z.M.Islomovning fikricha, «mamlakatimiz xalqlari doimo kuchli hokimiyatga moyil bo'lgan. Agar o'mishimizga nazar tashlasak, to'g'rirog'i, uni esga olsak, O'zbekiston milliy-siyosiy hodisa sifatida kuchli davlat hokimiyati tomonidan yaratilgan. Ammo hech qachon (hatto Amir Temur davrida ham) totalitar hayot tarzi, madaniyat va xalikka qarshi bosh ko'tarmagan.

«Davlat ishlarining o'ndan to'qqiz gismini kengashlar, tadbirlar va uchrashuvlar yordamida, bor yo'g'i o'ndan birinigina qilich yordamida hal gildim» degan so'zlar buning yorqin namunasidir». Demak, kuchli ijroiya hokimiyati inson hugug va erkinliklarini ta'minlash, jamiyatda barqarorlikni saqlash hamda demokratik islohotlarni magsadga yo'naltirilgan⁴ hold amalga oshirish uchun zarur. Bularsiz siyosiy jarayonlar o'zining ijobiy yaratuvchanlik ahamiyatini yo'qotadi. O'rni kelganda demokratiya to'g'risida ham to'xtalib o'tish lozim.

Davlatimiz o'z mustaqilligini e'lon qilganining ilk kunlaridanoq demokratiya va uning qadriyatlariga moyilligini namoyon gildi. Albatta, demokratiya insoniyat tarixi va tamaddunning eng buyuk qadriyatidir. Biroq, u intizom, milliy mentalitet va hayot tarzini hisobga olishni ko'zda tutadi. Shuning uchun O'zbekistonning Birinchi Prezidenti I. Karimov ta'kidlaganidek: «demokratiya bu nafaqat nazariya va siyosiy jarayon, balki mentalitet, an'analar, madaniyatning o'ziga xos jihatlari, psixologiya kabilari birgalikdagi xalqning hayot tarzidir. Demokratiya g'oyasini e'lon qilish mumkin, siyosatda demokratiyaning yuqoridan «tushirish» mumkin, biroq

⁴ Wallon, H. (1957/1968). La mentalité primitive et la raison dans l'oeuvre de Le v y-Bruhl. Enfance, 21, 111–117

bu bilan demokratiya siz. bilan bizning bugungi hayotimizga kirib qolmaydi. Demokratiya jamiyat qadriyati, har bir insonning gadriyatiga aylanishi lozim hamda bu bir vagda yuz beradigan harakat emas. Xalq madaniyatida o'z o'rini topmagan demokratiya hayot tarzining tarkibiy gismiga aylana olmaydi. Buning uchun uzoq davom etadigan tayyorgarlik va demokratiya tamoyillarini o'zlashtirish lozim»'. Bundan kelib chigadiki: birinchidan, davlatimiz demokratiyaning umumiy gadriyatlariga sodiq qolmogda: ikkinchidan, bu milliy manfaatlardan kelib chiqmokda, uning to'la ijobiy, ijodiy ma'nodagi ifodasiga aylanmoqda; uchinchidan, G'arbning barcha demokratiya qadriyatlari bizning hayotimizga singib, ijtimory xatti- harakatlar me'yoriga aylana olmaydi, o'zbek xalqi madaniyati tomonidan o'zlashtira olinmaydi. G'arb demokratiyasi butunlay boshqa sharoitlarda, sinfiy kurash ba'zan misli ko'rilmagan, yuksakliklarga ko'tarilgan va ziddiyatlar fugarolik urushi bilan birga kechgan boshqacha an ana va madaniyat asosida shakllangan⁵. Shuning uchun siyosiy jarayonlarning subyektlari (obyektlari) asosiy goida - demokratiyani esport qilish, kuch ishlatish yoki ommabop va'dalar, shiorlar bilan olib kirish mumkin emas, u xalq madaniyatining ajralmas qismi, kishilarning hayot tarzi, xalqning o'z manfaatlarini rag'batlantirishi uchun mentalitetga aylanishi lozim ekanligini unutmasliklari zarur. Siyosiy jarayonlarda viloyat (mahalliy) va hududiy siyosiy institutlar muhim rol o'ynaydi. Siyosiy institutlarning strategik vazifalari, asosan, joylarda mahalliy siyosiy institutlar orgali hal gilinadi. Ular, ya'ni mahalliy va hududiy siyosiy institutlar mahalliy aholining siyosiy faolligi subyekti va obyekt sifatida, bir tomondan, markaziy organning mahalliy tashkilotlar, uning asosi bilan alogasini ta' minlaydi, boshga tomondan esa siyosiy instituting muayyan hudud, viloyat yoki tuman hayotidagi maqsad va vazifalarini amalga oshiradi. Siyosiy institut o'zining joylardagi institutlari yoki bo'linmalarisiz samarali faoliyat yurita olmaydi.

REFERENCES

1. Sozdanie multimedialnykh prezentatsiy. Uchebno-metodicheskoe posobie (doc-fayl). Tambov 2002 g.
2. Jurayeva, S. (2020). Maxsus ta'lim jarayonida pedagogi texnologiy alarning samaradorligi. Arxiv Nauchnykh Publikatsiy JSPI.
3. Nabiyeva, G. A. (2021). Imkoniyati cheklangan bolalarning ta'lim-tarbiya olishlari. Scientific progress,
4. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi Konstitutsiyasi. T:- 2023.

⁵ Böhler, Karl, Psychologe, * Meckesheim (Rhein-Neckar-Kreis) 27. 5. 1879, † Los Angeles (Kalifornien) 24. 10. 1963